

Déri Balázs

„Szép harmóniák, új dallamok” Az új *Baptista gyülekezeti énekeskönyv* — II.

A hit hangjai IX., reformkiadása „... csak nevében azonos elődjével”,¹ idéztem Dobszay László elismerőnek szánt véleményét recenzióm első részében.² Ha e tömör megfogalmazásban van is némi túlzás, amennyiben a nevezett énekeskönyv sok szempontból, s teljességgel helyeselhetően, nagyon is benne van a baptista lelkiség és éneklés hagyományvonalában, mégis valóban új minőség jött létre, amelynek új hagyománnyá szerveződését bátran remélték. S hogy ez így is történt, a *Baptista gyülekezeti énekeskönyv* ékesen bizonyítja. Mert az idézett mondatot játékosan kiforgatva azt mondhatom, hogy a most elemzett mű nevében ugyan nem azonos az elődjével, és sok tekintetben visszalépést jelent, de kompromisszumaiban is amazzal akar azonos maradni. Nem azonos vele — de a fontos az, hogy mit akar megőrizni és mivel szemben tesz engedményt. Történhetett volna éppen fordítva is...

Déri Balázs zenetudós, klasszikus filológus, középkorkutató, az ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszékének vezetője, az Ókortudományi Intézet igazgatója, oktatási és tanulmányi dékánhelyettes.

Hasznos lehet a gyűjteményt madártávlatban áttekinteni, mielőtt a dallamok és a szövegek, majd a filológiai apparátus és egyéb járulékos elemek áttekintése után újra, már jóval nagyobb bizonyító anyag alapján megfogalmaznám véleményemet, ráadásul az előddel való azonosság, illetve az erre való törekvés egy elemét is megmutathatom vele.

Hasznos lehet a gyűjteményt madártávlatban áttekinteni, mielőtt a dallamok és a szövegek, majd a filológiai apparátus és egyéb járulékos elemek áttekintése után újra, már jóval nagyobb bizonyító anyag alapján megfogalmaznám véleményemet, ráadásul az előddel való azonosság, illetve az erre való törekvés egy elemét is megmutathatom vele.

Az 1960-as kiadás a korábbi gyakorlatot megtartva, azt pontosabbá, feszebbé téve s tipográfiaiilag, tördelésben is jelezve, a Szentháromság-énekek — „Az Atya, Fiú, Szentlélek dicsőítése és imádása” — után lényegében az ókeresztény hitvallások artikulusai szerinti csoportosítja az énekeket. A 2003-as *Baptista gyülekezeti énekeskönyv* kevés, de nem lényegtelen módosítással ugyan ezt a szerkezetet követi. Pontosán a régi címmel a szentháromságos énekek nyitják a könyvet (e tömb közel kétszeresére nőtt: 19–37), s szintén „Az Atya világteremtő és [-]fenntartó munkája” cím alatt (a „fenntartó” szó kihagyásával) sorjáznak a Credo első cikkelyének megfelelő énekek (itt is van bővülés: 11–17). Mindkét énekeskönyvben 100 körüli ének jut az egyházi év ünnepes felét is végigkövető, a Fiúistenre vonatkozó dogmatikai tételeket versbe és dallamba foglaló harmadik nagy egységre: „A Fiú, Jézus Krisztus világmegváltó munkája”. Lényegileg megegyeznek az alfejezetek (címükben) is: „Jézus születése—Advent, Jézus születése—Karácsony, Jézus bevonulása Jeruzsálembe—Virágvasárnap, Jézus szenvedése és halála—Nagypéntek, Jézus föltámadása—Húsvét, Jézus mennybemenetele” (jellemző távolodás még a közös

¹ *A magyar népének* I. Veszprém 1995. 25.

² *Magyar Egyházzene* XII (2004/2005) 71–78.

protestáns örökségtől is, hogy az új kiadásban kimaradt a régebben szereplő „áldozócsütörtök” megnevezés), végül „Jézus Krisztus dicsőítése és imádása”. (A Krisztus visszajöveteléről szóló énekek az utolsó nagyobb tartalmi egységbe kerültek, az örök élet váradalmáról szólók közé.)

Alig nőtt a Szentlélek-énekek száma: a korábbi 14 és a mostani 16 énekkel („A Szentlélek megszentelő munkája—Pünkösöd”) éppen csak hogy el lehet(ett) látni a kétnapos ünnep 3–4 vagy esetleg még több istentiszteletét. (Az utóbbi évtizedek karizmatikus megrázkódtatásai után furcsa vagy nagyon is érthető ez a tartózkodás.)

Mivel a baptista egyház Mária, az angyalok és a szentek tiszteletének dogmatikai kérdésében a kálvini-reformátushoz áll a legközelebb, ilyen énekekre —az anglikán vagy a konzervatív evangélikus-lutheránus szemlélettől és gyakorlattól eltérően— nincs szükség. Még vízkeresztet vagy Gyertyaszentelőt (Mária tisztulásának ünnepét) sem ülik meg. (A Színeváltozás ismereteim szerint orthodox többségű területeken ünnepnek számít.)

A gyűjtemény közel kétharmadát kitevő öt nagyobb tartalmi egységben szólalnak meg a földön járó Egyház és az egyes ember élete különböző témái. Ide tartoznak a szentségek (kereszttség és úrvacsora), a különböző avatások és egyéb alkalmak énekei is. (E rész viszonyát az 1960-as énekeskönyvéhez azért nehéz pontosan megadni, mert ez utóbbiba bele kellene számítani a „Függelék” jó részét is. Úgy vélem, a két énekeskönyv e tekintetben nem különbözik számottevően.)

Az első egység („Az elbukott ember megmentése”) alfejezetei („Az Úr szava — Hívogatás — Bűnbánat, megtérés, hit — Újjászületés, megigazulás, istenfiúság”) a baptizmus jellegzetes teológiai hangsúlyait mutatják (misszió, megtérés). A második („A megváltott ember élete”, alfejezetei: „Hála a kegyelemért — Bizalom Istenben — Krisztusnak átadott élet — Gyümölcsöző élet — Győzelmes élet”) lehetőséget ad a gyakorlati kereszténység legáltalánosabb témáinak beemelésére.

A „Gyülekezeti élet” énekcsoportja a vasárnapi istennépe („Az Úr napja — Az Úr gyülekezete”) témájával kezdődik. Alig szaporodott a keresztelési énekek száma (8-ról 11-re), ami a teljes víz alá merítéssel gyakorolt felnőttkeresztységnek a baptizmusban való igen hangsúlyos szerepéhez képest feltűnően csekély számnak látszik. (Később még elemzem, hogy milyen forrásokról mondtak le a szerkesztők.) Megjegyzendő, hogy a keresztelés külső formáját hangsúlyozó, a görögöt „szó szerint” fordító „bemerítés” szó többévtizedes sulykolás után sem szorította ki teljesen a közös keresztény magyar kifejezést. (Nagyanyám még rendszeresen „keresztelés”-t mondott.) A keresztelésekkel szemben az úrvacsorai énekek egyenesen fogytak is (19-ről 15-re), bár valószínűleg tényleg használatlan énekek maradtak ki és helyükre nem válogattak elég, újnak számító darabot. Az istentiszteletre (vagyis a prédikációs istentiszteletre) szóló (pl. gyülekezési, hívogató) énekeket az imaáhitat énekei követik. (A baptista gyülekezeti élet jellegzetessége a rövid igei buzdítás után kö-

vetkező, egyéni, spontán imákból és egy-két énekből álló, akár önálló, hétköznap, akár a vasárnap délelőtti tulajdonképpeni főistentiszteletet előkészítő ún. „imaóra“.) A keresztény embert küldetésére buzdító énekekre a „Gyülekezeti munkások kirendelése — Avatás” alfejezet következik. (Az „avatás” szó itt újabb kiegészítés.) A lelkész-, presbiter- és diakónusavatás alkalmaira szóló énekeket az imaházmegnyitásei követik (Patinásabb volt a régi cím: „Az Úr házának megnyitása”, pedig egyre másra épülnek a templomméretű istentiszteleti helyek...) A „Családi élet” énektömbjében három alfejezet maradt: „Házasságkötés és évforduló” (az utóbbi pl. ezüst- vagy aranymenyegző), „Gyermekbemutató” (a baptisták nem keresztelnek csecsemőket, hanem miután az anya fölkel a gyermekágyból, a negyvenedik nap tájékán —tradicionalistább helyeken emlékeim szerint elég pontosan az időben—, nyilvánvalóan bibliai-zsidó szokást követve, a szülők elviszik a gyülekezetbe az újszülöttet, és ott a lelkész vagy más szolgálattevő hálaadó imádságot mond érte az Istennek), „Családi áhítat” (ez utóbbi kategória a családi, házi istentiszteletnek ma valószínűleg egyre inkább megoldhatatlan alkalmára készült; ilyenkor leginkább a családfő Bibliát olvas, pl. az éves olvasási rendet javasló bibliaolvasó vezérfonal alapján, rövid magyarázatot tarthat, a családtagok egyenként imádkoznak, és énekelnek). Meglepő módon eltűnt az „Asztali áhítat” kategóriája. Egyik tétele úrvacsorai ének lett (érthetően, de amott is helye lett volna), egy kevésbé használatos ének kimaradt; a legkedveltebbet (a 134. zsoltár dallamára) legalábbis régebben általánosan fejből tudták. A „Különböző idők és alkalmak” csoportja tíz körüli reggeli—esti, néhány ősztendei, (régiben általános szokás volt, hogy az egész gyülekezet összejött istentiszteletre szilveszter estéjén, majd szeretetvendégség —Tápiószőlőben tea és fonott kalács— után imádkozva mentek át az új évbe; gyermekkorunkban ez volt az egyetlen alkalom, hogy éjfél után feküdhettünk le, érthető volt előtte az izgalom; máig érzem a borzongást, amint az egyik tekintélyesebb tag triangulumon elütötte a tizenkettőt), s néhány újesztendei és évszaki énekből áll. Az öt-énekes csoport kettőre olvadt: maradt egy nyári és egy általános természetköszöntő, s számomra érthetetlen módon az aratásért és a terményekért hálaadó őszi hálaadónap énekei elmaradtak. (Ezekről írtam e lapszám 266. lapján.)

A „Halál, örök élet (Haláleset)” tizenkét énekből álló csoportja megszűnt az új énekeskönyvben. Néhány mindenestül kimaradt, más tematikai csoportba került egy, nagyobb részüket pedig a 2002-ben megjelent *Megváltóm él (temetési énekek)* című gyűjteménybe szerkesztették bele. Ezzel egy új énekeskönyvtípus jelent meg a baptista gyakorlatban: a halottas. A 65 tételből álló, igen praktikus gyűjtemény felerészt gyülekezeti énekeket, felerészt pedig vegyeskarokat és férfikarokat tartalmaz (néhány ének két vagy három alakban is szerepel). Így a temetőbe nem kell az egész énekeskönyvet magukkal vinni, illetve a kórus (amelybe alkalmilag nemcsak az aktív énekesek, hanem pl. a „kiöregedettek” is bekapcsolódhatnak) mind a kóruszámokat, mind a gyülekezeti énekeket egy gyűjteményben kapja.

Az „Örök élet” témacsoportjában a régebbi öttel szemben tizenöt ének jut —hangsúlyeltolódás?— Krisztus visszajövetelére és hét (a régebbi huszonket-tővel szemben) a hitvallások végső tételeire („Föltámadás, utolsó ítélet, örök boldogság”). (Az 1960-as énekeskönyvben teljesen különálló három kategória a „Krisztus visszajövele”, a „Föltámadás, utolsó ítélet” és az „Örök boldogság”).

Szám nélkül szerepel a könyv végén az énekeskönyv egyetlen quasi-liturgikus éneke: az apostoli áldás (2K 13,13) korálszerű megzenésítése (amelyet legjobb emlékezetem szerint soha nem hallottam) és az azt lezáró négyszeres, melizmás, romantikus „Ámen”, amely gyakorlatilag minden (prédikációs) istentisztelet baptista „Ite missa est”-je volt. (Az 1943-as énekeskönyv a 630. éneket, az apostoli áldást úrvacsora lezárására javasolta, ez az ajánlás később eltűnt. Már az 1960-as énekeskönyvben sem kapott helyet az az egysoros „Halleluja”, amelyet az előző kiadás 629-esként, nyolc, félhangonként emelkedő transzpozícióval jegyzett le; szokás volt, talán még most is van ilyen hely, mindenestre legalábbis a közelmúltban a hagyományos karizmatikus-pünkösdi gyülekezetekben a keresztelésen általános volt, hogy a gyülekezet a keresztelendő vízbemerülésekor ezt énekelte, több keresztelendő esetén egyre magasabb hangnemben.) A „régí” a 628-as számmal, az „új Hithangjai” szám nélkül vette be az Apostoli áldás és az Ámen elé a magyar nemzeti Himnuszt —a nem vallásos funkció miatti távolságtartást finoman jelzi a számozatlanság. Az azonban egyenesen érthetetlen, hogy (még ha a Himnuszhoz hasonlóan a Miatyánk és a hitvallási szövegek után, szintén szám nélkül, utolsóként is áll) hogyan kerülhetett a Szózat („... áldjon vagy verjen sors keze...”?!!) egy egyébként szigorúan biblikusnak szánt énekgyűjteménybe.

A gyülekezeti énekeskönyv tételeinek száma (előbb 550, most 560), tartalmi beosztásuk, a nagy tematikai egységek aránya nem módosult lényegesen, bár vannak jellegzetesen különböző pontok. A további elemzések mutatják meg, hogy a tematikai állandóság felszíne alatt vannak-e lényeges elmozdulások.

Mindenestre, ahogy jelzésszerű, hogy egy énekeskönyv-szerkesztő mit helyez függelékbe, még inkább jelzi irányultságát az első énekkel, noha ez inkább szimbolikus gesztus, semmint a gyakorlatban szerepe lenne. Az 1943-as énekeskönyvben a „Nagy Isten, mi dicsérünk” Te Deum-parafrázis jellegzetes bécsi klasszikus dallama volt az első („Großer Gott, wir loben dich” — a katonaságtól megszökö fiatal Joseph Ratzinger, a mai XVI. Benedek pápa, önéletrajzi vallomása szerint regensburgi otthonába hazaérve ezt az éneket zongorázta és énekelte legelőször hálaadásul), a korai lutheránus Gloria-parafrázis volt az újban („Az Úrnak hála, tisztelet” — Allein Gott in der Höh’ sei Ehr’). A *Baptista gyülekezeti énekeskönyv* nyitódarabja egy se füle-se farka angol későromantika-korabeli dallamocska; szövege, melyből a címadó idézet származik, —dogmatikailag bár kifogástalan—, fáradt, inspirálatlan, költőtlen darab. A dallamok és a szövegek kérdéseiről azonban a további részekben írunk.

(Folytatjuk)